

Шайтан

Міністерство освіти і науки України

**МОВНІ ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ В РОМАНІ В. МАЛИКА «ТАЄМНИЙ
ПОСОЛ»: ОРИГІНАЛ І ПЕРЕКЛАД**

Галузь знань «Переклад»

2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТИЛІЗАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОГО ЗОБРАЖЕННЯ.....	6
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ В РОМАНІ В. МАЛИКА «ТАЄМНИЙ ПОСОЛ»: ОРИГІНАЛ І ПЕРЕКЛАД.....	9
2.1 Історична стилізація: стратегія автора й перекладача	9
2.2 Темпоральна стилізація історичного роману В. Малика «Таємний посол»	13
2.3 Група слів на позначення класової структури суспільства	18
2.4 Група лексем на позначення спорідненості та свояцтва.....	25
2.5 Номінації одягу	26
ВИСНОВКИ	29
ЛІТЕРАТУРА	30

ВСТУП

Історична проза, її жанрово-стильова специфіка, генеза, еволюція достатньо вивчена історією письменства, осмислена теорією літератури, однак чимало її аспектів ще не достатньо досліджено. Науковці вказують на визначальні характеристики жанру, що полягають у співвідношенні документальних фактів минулого і домислу та вимислу (художньої вигадки), яке забезпечує розповіді сподіваний рівень достовірності й правдоподібності. При цьому неминуча частка суб'єктивності. Тому доречним було б використання пропозиції Г.Гадамера, який радив дослідникам іти не до історичного тексту, а навпаки – від цього тексту, знаходячи відповідний ключ прочитання. Таке бачення проблеми стосується творчості Володимира Малика, яка потребує адекватного розуміння, враховуючи те, що на ній позначилися нормативи «соцреалізму». Тільки всупереч їм прозаїк, як більшість радянських письменників, зумів у художній формі романістики розкрити істотні ознаки українського минулого.

Застаріла лексика, вживана в художніх текстах історичної тематики, тісно пов'язана з матеріальною і духовною культурою народу. Таким чином, зростає наукове зацікавлення цією групою слів як у лінгвістичному, так і в історичному та культурологічному планах. Сучасні дослідження застарілого корпусу слів відбуваються у руслі ідеї реабілітації слова, перегляду тих мовних елементів, що кваліфікуються як віджилі і перебувають у маргінесі мовної практики. Лексика української мови неоднозначна і генетично, і семантично, і функціонально. Щось, безперечно, з часом втрачається, але є мовні одиниці з таким багатим семантичним змістом, що могли б використовуватись і надалі. Процес актуалізації маргінальної лексики може успішно пройти тільки через художню практику, тобто введення її в канву художніх текстів. Матеріал для структурно-стилістичних досліджень маргінальної лексики українські лінгвісти свого часу черпали із художньо-історичних романів П. Куліша, О. Соколовського, З. Тулуб, І. Ле, Н. Рибачака, А. Хижняка, Ю. Мушкетика,

С. Складенка, В. Малика. Об'єктом дослідження були твори Р. Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської», «Черлене вино», «Вода з каменю»; П. Загребельного «Диво», «Роксолана», «Левине серце». Історичні романи П. Загребельного «Я, Богдан», «Євпраксія», «Первоміст», Р. Іванченко «Отрута для княгині», «Гнів Перуна», І. Білика «Меч Арея», «Не дратуйте грифонів» увагою лінгвістів охоплені, на жаль, не були.

Історична стилізація необхідна, якщо час зображуваних у творі подій значно дистанційовано від часу виконання перекладу. Крім того, перекладач змушений вдаватися до історичної стилізації, якщо автор оригіналу свідомо звертається до цього прийому, тобто навмисно стилізує мову опису у часовому аспекті.

Незважаючи на те, що перекладачі постійно стикаються з вирішенням цих завдань, теорія перекладу досі не дає однозначної відповіді на питання про те, які повинні бути перекладацькі стратегії історичної стилізації.

РОЗДІЛ 1. СТИЛІЗАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Свідомість індивідуума розвивається настільки, наскільки високий рівень духовного життя суспільства. Ось чому головною складністю для письменників-істориків є встановлення горезвісного «духу часу». З цього приводу можуть бути різні думки, але ми вважаємо, що історична достовірність художньої літератури немислима без у самій мові суспільної та індивідуальної свідомості за допомогою автентичних мовних конструкцій, а також відтворених автором автентичних властивостей суспільної та індивідуальної свідомості – уривчастості (частіше) або цілісності, стереотипів мислення, домінант і орієнтирів (наприклад, релігійних). Історична достовірність прози вимагає як фактографічного, так і мовного рішення.

Стилізація – це одна з найбільш багатозначних і суперечливих категорій гуманітарної науки. Ми розуміємо під «стилізацією» стилістичний прийом, у рамках якого як засоби естетичної дії використовуються застарілі мовні засоби для образів епох, що «давно пішли».

Призначення стилізації як яскравого засобу художнього зображення в літературі у тому, що вона допомагає письменникові створити живе уявлення про деякі явища, рельєфно зобразити людей у конкретній історичній обстановці, дати колоритні картини «типових обставин», виразити особливості думок і психології героїв через особливості стилю мови. Важливо підкреслити, що стилізація зовсім не протистоїть реалізму. Функцію стилізації у мові художньої літератури визначив Л.В. Щерба, відзначивши, що за допомогою стилізації художні тексти «малюють усю ту різноманітність розмовних, соціальних і частково географічних діалектів, які об'єднує ця мова». Співіснування різних поглядів про місце застарілих слів у сучасній українській мові пояснюється різними концепціями, які мотивуються різним розумінням обсягу поняття «сучасна українська мова». Одні вчені під сучасною українською мовою розуміють загальнолітературну мову, яка у низці робіт називається «практичною», у такому разі використовується поняття «пасивний

запас». Це поняття пов'язано з чинником вживаності застарілих слів у практичній мові. Тому застарілі слова належать до пасивного запасу. У разі повернення застарілих слів в активне вживання постають питання про обсяг їхніх лексичних значень, характер стилістичного маркування, можливість появи омонімії, синонімічні зв'язки таких слів.

Інша концепція ґрунтується на розумінні сучасної української мови в широкому сенсі саме як літературної мови, що охоплює різну функціональну єдність. У такому разі розглядаються функції застарілих слів в історичній науці (науковий стиль), у художній мові. У рамках цієї концепції основною функцією історизмів у науковому стилі є номінативна функція, тоді як основною функцією застарілих слів у художній літературі є функція дії в естетичній підфункції.

Формування історико-пригодницьких романів найчастіше відбувається не в тих соціокультурних умовах, про які пише автор. Але текст художнього твору повинен бути відображенням тогочасної дійсності, для чого сучасні автори вдаються до мовної стилізації тексту. Переклад подібних творів має певну специфіку, що створює низку лінгвістичних труднощів у процесі роботи з текстом. Головним завданням автора під час написання історичного твору є створення атмосфери певної епохи, а завданням перекладача є збереження початкової глибини стилізації при перекладі твору іншою мовою.

У процесі перекладу творів пригодницько-історичного жанру однією з основних проблем для перекладача є часова віддаленість твору у випадках, коли змальовувані автором події відбуваються в далекому минулому. Свого часу різні аспекти особливостей перекладу подібних творів досліджували такі практики та теоретики художнього слова як В.Виноградов, Є.Еткінд, Ю. С.Беленкова, М.Новикова, Н.Рудницька. Питання історичної та часової стилізації розглядав у своїй праці «Практика перекладу: з досвіду перекладача» С.Ковганюк. Зокрема він наголошував на тому, що «на кожному кроці перекладач натрапляє на архаїчні явища, які вимагають смислового, семантичного, стилістичного перекладу» [6, с.188]. Через багатоплановість і

неоднозначність потрактування питання стилізації в оригіналі та перекладі сучасні дослідники продовжують активно обговорювати проблему визначення принципів стилізації мови та засобів відображення певної епохи.

Тему мовної стилізації науковці розглядають опосередковано. Термін «стилізація» та різні його тлумачення зустрічаються в роботах зі стилістичного потенціалу хронологічно маркованої лексики в історичних романах [7], у дослідженнях з жанрово-стильових особливостей творів. Але подібні роботи найчастіше присвячені лише одному лексичному класу слів (застарілій лексиці або фразеологізмам), а не розглядають сукупність мовних засобів, використаних у творі.

Метою пропонованої розвідки є визначення мовних засобів стилізації в оригінальному та перекладному текстах історичного роману В. Малика «Таємний посол». Російський варіант твору аналізується в авторстві Є.Цветкова. Для досягнення поставленої мети маємо визначити сутність загального поняття *стилізації* та поняття «*історична стилізація*» зокрема; визначити основні засоби відтворення історичної дійсності у романі та здійснити порівняльний аналіз засобів мовної стилізації у текстах оригіналу та перекладу.

Поняття *стилізації* є однією з найсуперечливіших наукових категорій, що зумовлено використанням цього терміну не лише у лінгвістиці, а й в інших дисциплінах. У загальному сенсі *стилізація* – надання творові мистецтва характерних рис певного стилю, особливостей чиєїсь творчої манери і т. ін. Проте сьогодні актуальним залишається питання визначення стилізації як «відтворення колориту якої-небудь епохи в образах і стильових особливостях літературного твору», що є тотожним поняттю «історична стилізація».

РОЗДІЛ 2. МОВНІ ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ В РОМАНІ В. МАЛИКА «ТАЄМНИЙ ПОСОЛ»: ОРИГІНАЛ І ПЕРЕКЛАД

2.1 Історична стилізація: стратегія автора й перекладача

Питання про стилістичну позицію і стратегію перекладача при роботі з текстами, що описують будь-яку віддалену епоху, в теорії перекладу розроблено досить ґрунтовно. Різні аспекти цієї теми відображені в роботах Міньяр-Белоручева Р.К. [12], Любимова Н. [13], Корунця І. [9], Бархударова К. [1]. Та все ж є одна сторона питання, якою зазначені автори торкаються лише побіжно. Їх дослідження присвячені в основному перекладу творів, час створення яких відокремлено від сучасності історичною дистанцією – в термінології В.Виноградова – «діахронічний художній переклад». Саме історична дистанція обумовлює архаїчність мови цих творів у свідомості сучасного читача: сучасникам автора його мову видавався цілком нормативним.

Однак має сенс звернутися до перекладу творів сучасної художньої літератури, де історична стилізація виступає як свідомий авторський прийом, наприклад до перекладу історичних романів. У цьому питанні перекладачі, як правило, обмежуються зауваженнями технічного характеру, між тим як переклад текстів подібного роду вимагає серйозного теоретичного осмислення.

Оскільки первинна комунікація (створення тексту) і вторинна комунікація (переклад) перебувають у часі описуваних подій досить далеко один від одного, у перекладача виникає вибір у відтворенні певних стилістичних рис не тільки авторського тексту, але й відповідної його стилізації. Він може відтворити «первісне значення історизму» [2,с.163], тобто скоротити тимчасову дистанцію між одержувачем оригінального тексту і одержувачем перекладу. Можливе й протилежне рішення – передача «пізнішого значення історизму» [2, с. 168], збереження тимчасової дистанції в оригінальному тексті й перекладі. Природно, що мовним корелятом цієї дистанції стане ступінь архаїчності мови перекладу. Таким чином, перший шлях передбачає модернізацію вихідного тексту при перекладі, другий-архаїзацію (історизацію). Якщо позначити ступінь історичної

вірогідності використовуваних у перекладі архаїчних мовних засобів і регулярність їх вживання терміном «глибина стилізації», то можна стверджувати, що при перекладі глибина стилізації – величина змінна: вона в кожному окремому випадку визначається завданням, яке ставить перед собою перекладач, а не комунікативним наміром автора вихідного тексту.

Іншу картину ми спостерігаємо в разі перекладу художніх текстів, в яких імітується мовний узус далекої епохи (історична проза). Тут архаїчність мовних засобів викликана вже не об'єктивними причинами (зміна узусу з плином часу), а суб'єктивними (комунікативний намір відправника). Глибина стилізації задана вже в початковому тексті; автор історичного роману, вдаючись до стилізації, «включає мову в коло тих предметів, які він зображує в цьому творі» [3, с. 202].

Здавалося б, ці міркування підводять нас до висновку про недоречність значних стилістичних модифікацій при перекладі творів такого роду, адже подібні модифікації (перш за все, модернізація) неминуче спричинять за собою спотворення авторського завдання та ідіостилю. Однак зберегти встановлену автором історичну стилізацію в перекладі вдається далеко не завжди.

При першому ж знайомстві з романом Володимира Малика «Таємний посол» звертає на себе увагу авторське прагнення до правдоподібності, достовірності при зображенні епохи. Хронологія роману (дія розгортається протягом XVII ст.) пов'язана з реальними подіями суспільного життя України в цей період, серед епізодичних персонажів роману – реальні історичні особи. Докладно відтворені реалії побуту, уклад життя, тонкощі соціальних відносин. Не дивно, що установка на достовірність проявилася і в зображенні мовного вжитку. Тут автор рухається шляхом докладної реконструкції, при якій враховуються як особливості функціонально-стилістичної диференціації мови епохи, так й індивідуальні соціально-психологічні риси персонажа, що виявляються в його мові.

Слід підкреслити, що така значна (якщо не сказати «гранична») глибина стилізації не є в романі самодостатнім художнім завданням – вона, як і вся установка на достовірність, допомагає виявленню основної ідеї твору.

Цими міркуваннями і належало керуватися перекладачеві при виробленні перекладацької стратегії щодо засобів стилізації тексту перекладу.

Як було показано вище, значна модернізація тексту в разі перекладу є прийомом небажаним, тим більше у творі, де історизований текст створює виразний стилістичний контрапункт авторським відступам, написаним сучасною мовою. Тому мова героїв повинна була відрізнятися більшою частотністю архаїзованих засобів, ніж допускає усталена традиція перекладу історичної белетристики.

З іншого боку, недоцільним представляється і збереження вихідної глибини стилізації. Тут вступають в силу причини об'єктивного порядку: відмінності між нинішнім станом мови і мовою XVII століття в російській культурі набагато різкіше, ніж в українському варіанті. Унаслідок цього, якщо зберегти в перекладі вихідну глибину стилізації, то це потягне за собою порушення принципу рівнозначності комунікативного ефекту для одержувачів тексту вихідною мовою і перекладною мовою: для російських читачів текст роману виявиться набагато архаїчнішим, ніж для україномовних.

По суті йдеться про ситуацію тимчасового співвідношення між культурою оригіналу і культурою перекладу. Отже, перекладачеві належало в якості стилістичного орієнтиру підібрати такий період в історії російської мови, який відповідав би мові епохи, описаної в оригіналі. Зрозуміло, такий вибір може бути зроблений тільки емпірично, тому при виконанні цього завдання уникнути певного суб'єктивізму з боку перекладача не вдається. У нашому випадку стилістичним орієнтиром стала мова рубежу XVII-XIX століть. Орієнтація на стиль певної епохи (її можна було б визначити терміном «цілісна історизація») передбачає прагнення до регулярності і послідовності у відтворенні мови вибраного періоду – завдання, яке виникає при перекладі історичних романів: можна вдатися до використання архаїзмів різних епох, так би мовити, до «умовно історичної стилізації». Вимога цілісної історизації в даному випадку викликана зазначеною вище необхідністю достовірності в зображенні мови:

читач має постійно відчувати, що дія відбувається не в «минулому взагалі», а в якомусь певному мовному просторі.

Звичайно ж, неухильне дотримання цього принципу недоцільне: ніяка документальна точність не може врятувати роман від художньої невдачі, якщо ця точність дуже настирливо підкреслюється для читача, так що читач весь час бачить, як письменник піклується про те, щоб не було протиріч в його мові [4, с.41]. У ряді випадків – з тієї чи іншої причини – у тексті перекладу можуть вживатися очевидні анахронізми. Більш цікавий випадок, коли вживання слова, яке дійсно існувало в обрану епоху, могло б справити на читача враження анахронізму, тому перекладач вдається до використання більш архаїчного варіанта певної лексичної одиниці.

Інша відмінність цілісної історизації від умовно історичної стилізації полягає в тому, що в першому випадку ширше задіюються граматичні засоби. Так, в тексті перекладу вживаються архаїчні форми дієслів: *бранивал, игривал, говаривал*; застарілі сполучення деяких дієслів в особовій формі з суб'єктним інфінітивом: *забыл стараться, ищет снискать лавры, спит и видит мать в них соучастие*; широко використовуються аналітичні форми присудка: *делать угодность, не давать веры, заботиться о нуждах*. При цьому насиченість тексту граматичними архаїзмами та їх характер варіюються залежно від того, чи належить перекладене висловлювання до усної або письмової мови. Втім, при виборі граматичних засобів стилізації, як і в разі лексики, перекладачеві також доводиться застосовувати певні обмеження. Погодившись із сприйняттям того чи іншого граматичного явища сучасним читачем, перекладач може утримуватись, зокрема, від відтворення деяких морфологічних особливостей російської мови зазначеного періоду – приміром, застарілої форми присвійного і множинного числа особового займенника жіночого роду (*ея, оне*), які в перекладному тексті виглядали б як навмисна екзотика і крім того надавали б йому наліт русифікації.

Можна заперечити, що через подібні обмеження правомірність терміна «цілісна історизація» опиняється під сумнівом. Тут необхідне уточнення:

цілісність історизації виражається не в тому, що текст перекладу цілком відповідає нормам мови описуваної епохи, а в тому, що історизація здійснюється системно, майже на всіх мовних рівнях.

Слід також додати, що необхідність цілісної історизації продиктована не просто синхронічним характером перекладу, а специфічними рисами оригіналу, зокрема встановленою автором великою глибиною стилізації.

2.2 Темпоральна стилізація історичного роману В. Малика «Таємний посол»

У ході порівняння мовних засобів стилізації у тексті оригіналу та тексті перекладу було виявлено, що арсенал мовних засобів (перш за все, лексичних) у тексті оригіналу значно ширший, ніж у російськомовному перекладі. Завданням перекладача є відтворення тексту оригіналу зі збереженням національної специфіки мови та колориту, а в даному випадку втрачено дуже велику кількість хронологічно маркованої лексики, яка збагачувала смислову та емоційно експресивну мову історичної прози, підсилювала її виразність.

Оскільки пропонована розвідка присвячена не лише мові тексту оригіналу, а й мові перекладу, то слід згадати про таке поняття як перекладацька мовна *архаїзація* або *темпоральна* (часова) мовна стилізація – збереження за допомогою лексичних, морфологічних і синтаксичних засобів зв'язку сучасної мови перекладу з рідною мовою більш ранніх часів, для створення особливого стилістичного ефекту співвіднесеності з минулим [8].

Історична стилізація вимагає від автора історичного твору створення певного темпорального простору, що є виправданим за умови зображення подій, які відбувалися за кілька століть до написання твору. Для створення подібного простору використовуються темпоральні маркери – хронологічно маркована лексика. Ця лексика є основним мовним засобом стилізації тексту.

До хронологічно маркованої лексики належить застаріла лексика, зокрема історизми та архаїзми. Застарілі слова як компонент мови володіють значними

стилістичними можливостями. Стилістичні функції застарілих слів виявляються в максимальній реалізації цих можливостей у контексті [9].

Тетралогія В.Малика «Таємний посол» розповідає про боротьбу українців проти турецько-татарських завойовників у другій половині XVII століття, про козаків та часи Запорізької Січі. Відповідно основна група застарілих слів, які стилізують текст та надають достовірності, це військова та побутова лексика, предмети одягу, тощо.

Назви предметів одягу дозволяють відтворити в уяві читача образ козака, що сприяє зануренню в атмосферу того часу. В оригіналі тексту роману зустрічаються історичні назви, яким одразу подається трактування: ... *і широким шкіряним поясом — чересом* [10]. Черес був поширений серед гуцулів, що додає певного колориту образу воїна. Проте у перекладі цю назву атрибуту одягу перекладено як *старый кожаный пояс* [11], що певною мірою не тільки змінює сприйняття читачем образу головного героя, але й не виділяє його із ряду інших чоловіків. Не зайвим буде зазначити, що переклади низки історичних романів В. Малика здійснювалися за радянських часів і мали обов'язково відповідати принципам політики КПРС щодо уніфікації та нівелювання буд-яких проявів національних рис того чи іншого народу, що входили тоді до складу СРСР.

В оригіналі тексту часто зустрічаються слова на позначення військових козацьких чинів, як то *отаман, гетьман, кошовий*. Такі темпоральні маркери є імпліцитними, але репрезентують нечітко окреслені часові періоди, оскільки номінації на означення козацьких військових регалій були активно вживаними протягом тривалого історичного періоду. У тексті роману зустрічаються менш відомі найменування, такі як *джура* – на Україні в XVI —XVIII ст. — зброносець у козацької старшини. Такі номінативні лексеми відсилають читача до більш чітких хронологічних рамок розгортання подій у творі.

Текст роману репрезентує номінації загальновідомих предметів одягу та побуту, що не потребують трактування: *журан, сорочка, свитка, кобза*. Ці слова абсолютно ідентичні в українському варіанті роману та

російськомовному перекладі: *поверх малинового жупана* [10] – *поверх надетого уже жупана* [11].

Перекладаючи тексти історичної тематики, перекладач найперше стикається з проблемою адекватного й правдивого відтворення національного колориту оригінального тексту, його особливого забарвлення, пов'язаного з ментальністю та культурою народу. Тому заради максимального збереження культурно-маркованої лексики перекладачі часто вдаються до прийому транскрибування.

Усю лексику, яка виступає маркером стилізації тексту перекладу, можна поділити на дві умовні групи. До першої належать ті поняття, для яких у мові перекладу відсутні лексичні відповідники, оскільки серед номінацій явищ, предметів матеріальної та духовної культури окремого народу немає відповідних референтів позамовної дійсності. До таких одиниць належать укр. *жупан, запорожець, кобзар, кошовий, хутір* тощо. Іноді для перекладу одного поняття перекладач використовує різні лексеми. Так, наприклад, українська лексема *курінь* у Словнику української мови має тлумачення – 3. *іст.* Окрема частина запорізького козацького війська; 4. *іст.* Житло козаків, що складало таку частину війська [14,Т.4, с.409]. Текст російського перекладу в більшості випадків укр. *курінь* подає як *курень*, проте трапляються випадки, де зазначена назва перекладається як *хата.*, що в українській мовній традиції має значення – 1. Сільський одноповерховий житловий будинок [14,Т.11, с.29], що відповідає тлумаченню в російській мові: *хата* – В Украине, в Белоруссии, на юге России: крестьянский дом [15]. До другої групи входять лексеми, які було мають відповідники у російській мові.

Казакова Т. до імпліцитних засобів стилізації відносить використання антропонімів, які є історичними особами, що належали до певного часового періоду. Антропонімні темпоральні маркери є більш точними, ніж історизми та архаїзми, оскільки демонструють часові межі, що вимірюються не лише століттями, але й роками, місяцями, днями. В оригіналі та перекладі роману «Таємний посол» В. Малика згадуються такі відомі історичні постаті як Богдан

Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Самойлович тощо. Окрім цього, специфіка твору дає читачеві контекстуальну ретроспективу історичних подій. Наприклад: *Невже це ти той Сом, що під Берестечком приніс Хмельницькому звістку про зраду татар? ... Здається, ти разом з Хмельницьким кинувся наздоганяти хана?*[10]. Мова йдеться про битву під Берестечком у 1651 році – наймасштабніший бій, який відбувся між Військом Запорозьким під командуванням Богдана Хмельницького і союзним йому кримсько-єдисанським татарським військом Ісляма III Герая з одного боку, та армією Речі Посполитої під командуванням Яна II Казимира. До історизмів також можна віднести використання тогочасних назв одиниць вимірювання (*кварта, барило*) та грошових одиниць (*таляр*).

У романі змальовуються не лише українці, їх побут, а й татари. В оригіналі тексту можна зустріти такі лексеми як *чамбул, кварцяне військо, яничар*: *Я мало не наткнувся на один чамбул* (татар. загін); *За такими стінами можна відсидітись не те що від орди ... а й від кварцяного війська чи від яничарів* [9]. Якщо архаїзми та історизми на позначення українських реалій розшифровуються нечасто, то до подібних турецьких та татарських слів або виразів і в оригіналі тексту, і в перекладі подаються посилання з коментарями. Наприклад, *кварцяне військо* (іст.) – наймане військо польських королів XVI–XVIII ст. Назва походить від вартості його утримання – чверті («кварця») доходів короля; *яничари* (тур.) – у султанській Туреччині – солдат регулярної піхоти, створеної в XIV ст. з військовополонених, а також християн, обернених у мусульманство[14].

Лексичне поле російського перекладу роману «Таємний посол» засвідчує той факт, що для іншомовних слів, вжитих у творі, було знайдено російські відповідники або замінено на синоніми. Так, турецьке слово *спагія* (війн-вершник, багатий землевласник) перекладач подає як рос. *турок*. Наприклад: *ми весь час були в одного спагії, багатого турка* [10] – *последние годы мы все время были у одного богатого турка* [11]; замість татарського *чамбул* використовувалося його трактування – рос. *конный отряд*: *я мало не наткнувся*

на один *чамбул* [10] – я чуть было не наткнулся на их *конный отряд* [11]. Але у тексті перекладу залишилися такі турецькі слова як *ага* (хазяїн, господар), *ханум* (жінка)[10].

Цветков Є. не зберіг усіх турецьких та татарських слів, але натомість він краще стилізував розмову турків та татар, зробивши її більш схожою на мову іноземця. У тексті оригіналу акцент іноземця створювався за допомогою оглушення дзвінких приголосних у словах: *Туже топре!* (Дуже добре!), *торогий труже* (дорогий друже) [10], але випадки такої стилізації трапляються нечасто і тому створюється враження, що українською турки розмовляють не гірше за самих українців. На противагу цьому в російськомовному перекладі для того, щоб передати акцент іноземців, використовується неузгодження слів у роді іменників та прикметників – *зачем такая разговор*, займенників та дієслів – *недаром моя делал такой опасный поход*[11], що є найпоширенішою проблемою адаптації під час вивчення іноземних мов. Наприклад: *Безперечно. Я ж думаю, що не перевелися ще на Україні красиві дівчата?* [10] – *Конечна. Моя думает, будут ещё на Украине красивые девчата?* [11] До мовних засобів стилізації тексту оригіналу також можна віднести використання діалектизмів для типізації героїв, як засіб стилізації мовлення. Наприклад, *суточки* – *проход*, *вуйко* – *дядюшка*, *куріпка* – *курченок* (у значенні «курка»). Через манеру розмови, лайку автор підкреслює, що козаки походили зі звичайних сімей: (*лихий би вас побрав – шайтан бы вас забрал, матері твоїй ковінька – черт его дери*).

Як було зазначено вище, основними лексичними засобами стилізації українського оригіналу роману «Таємний посол» В. Малика є використання історизмів, антропонімів, діалектизмів, які дозволили повністю відтворити атмосферу тієї епохи та мовлення народу тих часів.

Одиницями, які сприяють стилізації розмовності на синтаксичному рівні є специфічні способи вираження головних і другорядних членів речення. Серед простих дієслівних присудків стилістично маркованими є ті, що виражені дієсловами, транспонованими з розмовного мовлення. Наприклад: *так міцно*

очепірився / больно вцепился; шамкотіти / бормотать; попомахаєш костуром / намагаєшся клюкой; пошклубаєшся у своїй пам'яті / пороеєшся в пам'яті [10;11] Синтаксичні засоби стилізації, які були присутні в оригіналі, перекладено було не такими ж самобутніми маркованими розмовними дієсловами, а звичайними загальноновживаними нейтральними одиницями, що суттєво вплинуло на колоритність тексту перекладу.

Архаїзми в романах Малика позначають поняття, які існують у теперішній час, але витіснені з певних причин з активного вживання синонімічними одиницями: *костур* – милиця, *засторчував* – встромився, *цолопок* – пагорб, *свитина* – одежина, *шарлатовий* – синьо-чорний, *верста* – міра довжини. У сучасній українській літературній мові вони використовуються як засоби стилізації, є «сигналами» піднесеного регістра: *пахолок* – служка, *вуста* – губи, *баня* – верхівка, *бевзень* – дурень, *очкур* – пасок, *січ* – битва.

Історизми є єдиними назвами зниклих предметів і явищ дійсності, що не мають синонімів у сучасній українській літературній мові: *козак, кошовий, воєвода, камізелька, жупан, коряк, кови-кориця, шляхтич* тощо.

2.3 Група слів на позначення класової структури суспільства

Семантична група слів на позначення класової структури суспільства, соціального стану, місця людини в суспільстві у романі Володимира Малика «Таємний посол» репрезентована лексемами: *боярин, вельможа, воєвода, війт, возний, голота, дейнеги, імператор, зости, канцлер, князь, конюший, раб, тивун, хлоп, челядь* тощо.

Високою частотністю вживання відзначається лексема **князь** – запозичення з прагерманської мови (*kuningar* – король, утворене від *kuni* – рід). Лексема високопродуктивна у словотвірному плані. Зафіксовані деривати **князювання, княжна, княжич, княжа**:

Якщо виявиться, що турки готують військовий похід, мч знайдемо можливість попередити Запорозжя і ставку князя Ромодановського. / Если

подтвердится, что турки готовят военный поход, мы найдем возможность предупредить Запорожье и ставку князя Ромодановского.

Найпоширенішою у семантичній групі історизмів, які є номінаціями представників простого народу, є лексема **челядь**. Вона праслов'янського походження, у давньоруській мові означала «раби», «слуги»:

Хан Осень хрестився сам і челядь свою хрестив. / Хан Осень крестился сам и челядь свою крестил

ЧЕЛЯДЬ, 1. іст. Населення феодальної вотчини у давньоруській державі, що перебувало в різних формах залежності від феодала (холопи, закупи, смерди та ін.). 2. іст. Дворові люди, що жили й працювали в поміщицькій садибі, панська прислуга. / Люди, які займали невисоке службове або громадське становище. // Слуги взагалі; прислужники. [14]

ЧЕЛЯДЬ, -и; ж. собир. 1. В древней Руси: население феодальной вотчины, находившееся в разных формах зависимости от феодала (холопы, закупы, смерды и др.). 2. Устар. Дворовые люди, слуги; прислуга (в помещичьем доме). // (с опр.). Пренебр. Люди, занимающие низкое служебное или общественное положение. [15]

За часів кріпацтва лексемою **челядь** на Україні називали слуг. У деяких діалектах сучасної української мови – це «сім'я», «люди». У досліджуваних історичних романах актуальною семою для номена **челядь** є «слуги».

До стилістично маркованого корпусу лексем, що виступають чинниками історичної стилізації тексту належать назви чинів, титулів та професій. У романах вжиті іншомовні слова з яскравим забарвленням новизни для епохи, що створюють мовний колорит часу, соціального середовища, наприклад: яничар, паша, акінджій, бей, спагія, ефенді-паша, бакландджій, каратюрк, гайдук, окольничий, тобто тюркські назви військових чинів, польські назви загонів. Наприклад:

За мною ув'язався якийсь підозрілий балканджій. Мені треба було б повернутися назад або із засідки вбити падлюку... / За мной увязался какой-то

подозрительный балканджий. Мне надо было бы вернуться назад или из засады убить падлюку;

Прошу вас, панове! - сказав замість привітання. - Покваптеся. Пан круль чекає на вас з нетерпінням / Прошу вас, господа! - сказав вмісто привітання. - Поторопитесь. Пан круль ждет вас с нетерпением;

Все султанське військо - яничарські полки, загони спагіїв та аканджіїв, кримська орда, - навесні 1683 року було стягнуто до Белграда / Все султанское войско - янычарские полки, отряды спахиев и аканджеев, крымская орда, - весной 1683 года было взыскано в Белград.

Яскравим прикладом також є мова героїв роману Мартина Спихальського, Метелиці, діда Швачика, Квочки, Іваника. Так, Мартин Спихальський пересипає свою мову застарілими вигуками польською мовою. Наприклад:

Сто дзяблів! Лайдак! - вигукнув ображено пан Спихальський. - Як же ти смів так познуватися над вельможним паном? Над уродзним шляхтичем!

Псякреві! Навіть якщо то правда, що пан Роман пустив червоного півня на ваш майонтек, то ви тепер не мали права хапати його, як якогось остатнього зраїцю, лайдака, бо пан Роман з лихвою прислужився своїй ойчизні! До того ж він юж не хлоп, прошу пана, а запорозький козак! А то, мосьпане, річ друга!.

Метелиця розмовляє більш літературною мовою, але у своїх промовах вживає застарілі назви речей, військові терміни тощо. Наприклад:

Чекай, чекай! - остудив його запал Метелиця і наморщив лоба. І чого тоді доможемось!.. Та й подумаймо, кого рубати будемо, - стрільців та сердюків; Сікачику, підтягни штани, бо загубиш! А який з тебе до біса козак без штанив? Та очкур затягни міцніше!.

Іваник пересипає свою мову історизмами побутового та військового характеру:

А якщо на нас нападуть татари альбо, приміром, турки... Як же тоді? Давати їм одкоша чи безборонне дозволити заарканити себе та покірно йти на галери?..

Свято яке, чи що? - спантеличився Іваник. Кузьма зблід. - Ні, заради свята з гармат не палитимуть. Та до того ж ретраншемент ще не закінчено і не всі гармати встановлено... Невже напад?» Наприклад:

Серед найчастіше вживаних використовуються автором номінативні лексеми отаман, пахолок, чауш, бей, корчмар, воевода, хлоп, спагія, кошовий. Нприклад:

Отаман: Гай-гай, як покладався на нього кошовий отаман! / Гай-гай, як полагался на него кошевой отаман.

отаман 1. іст. Виборний або призначений ватажок козацького війська; / Представник козацької адміністрації у населених пунктах на Україні в XVII — XVIII ст.[14]

атаман 1. У казачества: глава какой-л. административно-территориальной единицы (станицы, хутора и т.п.) или казачьего войска. [15]

Пахолок: Він говорив би довше, бо уявні картини майбутніх мук ворога втішали його, але пахолок повернувся з каменюкою і загін рушив далі. / Он говорив би довше, ибо воображаемые картины предстоящих мук врага утешали его, но парень вернулся с камнем, и отряд двинулся дальше.

Пахóлок 1. заст. Слуга. 2. Хлопчик, підліток. [14]

Парень 1. Лицо мужского пола, достигшее зрелости, но не состоящее в браке; молодой человек, юноша (первоначально молодой крестьянин). [15]

Чауш: На другий день вранці на подвір'я влетів султанський чауш-гонець. / На другой день утром во двор влетел султанский чауш-гонец.

чауш -1, а, чол. Правовий служитель, розпорядник у Туреччині. [1452]

Чауш (турец.) – У тексті перекладу за посиланням: чиновник для особых поручений, посланец.

Бей: Треба ще сьогодні напасти на Ферхада і Гаміда, поки до них не підійшов

санджак-бей. / Надо сегодня же напасть на Ферхада и Гамида, пока к ним не подошел санджак-бей.

бей -У султанській Туреччині та в давні часи у татар — титул дрібних феодалних власників або вищих чиновників. [14]

У тексті перекладу за посиланням: *Санджак-бей* (турец.) – правитель області.

Корчмар: Біля бочки та привабливих для козацького, часто напівголодного живота наїдків походжав рудий, з жаб'ячими'очима корчмар Омелько.

Корчмар - заст. Господар корчми; шинкар. [14]

У російському тексті фрагмент із цим реченням відсутній:

— Ну, це діло боговгодне, — крякнув Метелиця, потираючи руки. — Від чарки та від сварки я ще ніколи в житті не тікав! Особливо, коли випити можна на дурничку! Га-га-га! Чи не так, брате Шевчику?

Шевчик засміявся беззубим ротом, зморщивши сухий коричневий вид, від чого став схожий на печену грушу.

Гурт козаків з гомоном, сміхом і жартами потягнув до бочки з горілкою, що стояла посеред майдану. На дубових кілочках, забитих у стовп, висіли дерев'яні ковшики-корці. Поряд з бочкою, на очеретяних матах, лежали купи в'яленої риби: лящ, судак, окунь, крутобокий короп. Тут же, на матах, поміж рибою здіймалися купки нарізаного великими скибками житнього хліба, що лоскотав ніздрі запахом смачної, засмаженої до блиску шкоринки.

Біля бочки та привабливих для козацького, часто напівголодного живота наїдків походжав рудий, з жаб'ячими'очима корчмар Омелько.

Опецькувате обличчя його скривилось: знав, що в козаків грошей чортма і вони знову проситимуть у борг. Та й козаків тих — одна жменька! На зиму майже всі потягли по домівках та зимівниках. Зостались самотні бурлаки, парубки та безрідні старі козаки, яким нікуди було податися. На Січі вони всеньку зиму несли військову службу: стояли на чатах, обколювали навкруги фортеці лід, щоб ворог не проник зненацька в Січ, виготовляли порох та зброю.

Омелько знав, що на них не дуже поживишся. Але ж не викидати добро — краще віддати в борг або під заклад. Козацьке слово в цьому ділі тверде —

повернуть колись. І він уже прикидав, скільки зібралось тут козаків і чи вистачить на всіх риби [10].

Можливо, це пояснюється тим, що на час здійснення перекладу, перекладач, власне, не мав можливості відступити від кон'юнктурного бачення історії України, в якій обов'язковим було нівелювання героїчної історії козацтва, боротьби українського народу проти поневолення будь-ким.

Воєвода: Воєвода проникливе подивився на козака і раптом зблід. / Воевода проницательно посмотрел на казака и вдруг побледнел.

воєвода 1. У Київській Русі та інших слов'янських державах – вождь, полководець, а також правитель міста, округу в XVI—XVIII ст. З середовища бояр князь призначав воєвод, які були воєначальниками князівської дружини, а також його посадниками (правителями) в містах і землях. [14]

воевода 1. В Древней Руси: начальник войска. 2. В России 16 - 18 вв.: управляющий городом или округом. [15]

Хлоп: Аж дивно, як вони схожі на хлопів із його рідної Смеречівки, звідки він утік ще в кінці літа. / . Даже удивительно, до чего они похожи на крестьян его родной Смеречовки, откуда он сбежал в конце лета.

Хлоп-1. дорев., зневажл. Селянин, мужик взагалі або кріпак. [14]

Крестьянин - 1. Сельский житель, основным занятием которого является обработка земли; земледелец. 2. В России до 1917 г.: представитель низшего податного сословия. [15]

Спагія: Побачимо, що заспіває спагія, коли стане босими ногами на палаючу аровню... / Посмотрим, что запоет спахия, когда станцует босыми ногами на раскаленной жаровне...

Спагія (тур.) – У тексті перекладу за посиланням: воїн-вершник, багатий землевласник.

Спахия (от перск.) – У тексті перекладу за посиланням: воїн-всадник; он же в отставке – помещик.

Кобзар: Кобзар скинув шапку і, слухом уловивши дихання багатьох людей, наставив на них порожні орбіти очей. / Кобзарь скинул шапку и, чутким ухом уловив дыхание многих людей, уставил в их сторону пустые глазницы.

Кобзар - Український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі. [1452]

Кобзарь- Украинский народный певец, сопровождающий своё пение игрой на кобзе. [15]

Кошовий: Поки кобзар сідав, кошовий відступив назад і обіперся рукою на стіл. / Пока кобзарь садился, кошевой отступил назад и оперся рукой о стол.

Кошовий - 1. Прикм. до кіш 2 1, 2. Кошовий отаман.2. у знач. ім. кошовий, вого, чол. Вождь, отаман козаків на Запорізькій Січі. [14]

Кошевой - К. атаман (начальник органа військового управління запорожских казаков). [15]

Історизми на позначення військових реалій у меншій кількості репрезентовані лексемами: *зридь, десятицький, дружина, дружинник, лучники, мечники, орда, пішці* тощо. У тексті перекладу зазначені лексеми передаються засобом транслітерації, тому істотних відмінностей на процес стилізації тексту в перекладному варіанті не мають.

До соціально-економічної лексики належать слова на позначення назв осіб, пов'язаних з певним родом занять: *вуглярі, смологони, лісовики, бортники, косарі*. Наприклад:

Йшли привітати князя або просто подивитись на нього вуглярі, смологони, лісовики, бортники, косарі. / Шли поздравить князя или просто посмотреть на него угольщики, смологоны, лесники, бортники, косари.

Походження та структура багатьох професійних назв ремісників досить прозора: *волопас, вугляр, смологон, кожем'яка*. Переклад подібних лексем не викликає труднощів у перекладача, оскільки назви мають прозору внутрішню форму: *волопас, угольщик, смологон, кожем'яка*.

У складі семантичної групи застарілих слів на означення військових реалій об'єднані такі лексеми: *баралище, вої, герць, рать* тощо. Слово *січа* вживалося

у значенні жорстокого бою, номен **герць** означав окрему сутичку, поєдинок воїна з ворогом, що знаменував початок битви:

Січа була коротка і запекла. / Сеча была короткая и ожесточенная.

Цей дикий варвар морочить йому голову. Не знає, з ким хоче стати на герць / Этот дикий варвар морочит ему голову. Не знает, с кем хочет стать на герц.

Індивідуальність автора виявляється у всьому: у задумі твору, у вигадці і сюжеті, в образному ладі, в обігу із словом у широкому сенсі, у створенні і використанні мовних прийомів і засобів зображення. Склад і стиль кожного твору індивідуальний. Він упізнаваний для кожного письменника, але при цьому змінний у різних його творах відповідно до художнього завдання.

2.4 Група лексем на позначення спорідненості та свояцтва

Аналізована група лексики на позначення людей, понять спорідненості та свояцтва представлена лексемами, що пройшли дуже довгий і складний шлях розвитку: **отець, матка, дщерь, муж, жона, чадо, отрок**. Слово **отець** у процесі історичного розвитку помітно розширило свою семантику. У давньоруський період, крім поняття «рідний батько», воно вживалося на означення батьків або предків. Ця лексема використовувалася і при звертанні до осіб, пов'язаних з релігійним культом. З подальшим розвитком мови слово **отець** у значенні «піп» виявилось стійкішим, ніж слово з первинним значенням. В українських історичних романах другої половини ХХ століття засвідчено архаїзм **отець**:

*Може, останній і справді возвеличить Україну, **яко** **отець** і дід його. / Может, последний действительно возвеличит Украину, **яко** **отец** и дед его.*

У російському варіанті тексту лексема **отець** втрачає експресію застарілості, а відтак історична стилізація зберігається завдяки контекстуальному збереженню сполучника **яко**.

Від номена **отець** виникло багато дериватів. Поширений у староукраїнській мові і на сторінках досліджуваних романів дериват **отчина** (**вотчина, вотнина**) вживався у значенні рідного краю, стану батьків, спадкового родового права:

*Великого князя слід хоронити на **вітчині**, в Україні . / Великого князя следует хоронитъ на **вотчине**, в Украине ; Бояри стрічали на межі своїх **вотчин** з припросинами і частуваннями. / Бояре встречали на пределе своих **вотчин** с припросинами и угощениями.*

2.5 Номінації одягу

Семантичне поле, що містить номінації одягу в українських історичних романи Володимира Малика, невелике. Назви зафіксованих у історичній тетралогії номінацій одягу систематизуються за ознакою приналежності до тієї чи іншої статі.

Окремий семантичний ряд становлять лексеми, які виражають умовно-узагальнене поняття одягу взагалі. Від початку XVI століття українські тексти документують давнє спільнослов'янське запозичення з німецької мови **шата** (шати). У досліджуваній тетралогії. емоційно-оцінного значення слову **шати** надають атрибутиви, які символізують багатство, знатність:

*З **червеця** робиться барва для можних світу сього, для **шат** князівських і королівських. / Из **червеца** делается краска для имущих мира сего, для **одежд** княжеских и королевских .* Оригінальна лексема **шати** у російській мові має нейтральний відповідник множинної форми **одежды**. У перекладному тексті нейтральність означеної лексеми нівелюється за рахунок збереженого з оригінального тексту номена **черевце**.

Взагалі з найменувань старовинного одягу у романі В.Малика представлені: **малахай** (висока лисяча шапка), **жупан** (легкий верхній одяг із цупкого сукна), **свитка** (довге пальто з товстого сукна), **башилик** (вкорочений жупан), **камізелька** (гаптована жилетка), **шаровари** (широкі зібрані під кушак штани, національний старовинний одяг), **шапка-бирка** (висока шапка з

бархатною окантовкою), *джеббе* (довга стьобана жилетка) тощо. Старовинні назви одягу дозволили письменникові зримо, відчутно відтворити особливості побуту епохи, що описується. Проте не завжди перекладач зберігає авторські прийоми історичної стилізації у новому тексті. Так назва старовинного одягу *камізелька*, перекладається як *жилетка*. , *шапка-бирка* як *шапка-решетиловка*, Наприклад:

*Він не зважав на те, що його **сукняна камізелька** в двох місцях уже розбатована наскрізь, а лівий рукав білої сорочки зачервонів вище ліктя гарячою кров'ю, — натискав так, що Метелиця змушений був відступати. / Он не обращал внимания на то, что его **синего сукна жилетка** в двух местах рассечена насквозь, а левый рукав белой сорочки алеет выше локтя от горячей крови, — нажимал так, что Метелица вынужден был отступить.*

Камізелька - рідко. Те саме, що безрукавка; жилетка. [14]

Жилетка – от *жилет* - [франц. *gilet*] 1. Короткая мужская одежда без воротников и рукавов, поверх которой носится пиджак, сюртук и т.п. [15]

Він швидко скинув з себе гарного синього жупана з угорського сукна і сиву смушеву шапку-бирку. / Он быстро сбросил с себя тонкий синий жупан из венгерского сукна и серую смушковую шапку-решетиловку.

Шапка-бирка – *бирка* - 3. Овеча шкура; смушок; // Смушева шапка. [14]

Шапка-решетиловка – У тексті за посиланням: шапка из каракуля овец решетиловской породы.

*Широкі шаровари шарлатового кольору, заправлені в м'які сап'янові чоботи, та білий жупан з фрізького сукна, — оце і весь одяг. / Широкие шаровары пурпурного цвета, заправленные в мягкие сафьяновые сапоги, и белый жупан **фризского** сукна – вот и вся одежда.*

Фріз – У тексті за посиланням: сукно з провінції Фрізланд у Нідерландах.

У російському перекладі тлумачення відрізняється від поданого в оригінальному тексті.

Фризский (от франц. «фриз») – из шерстяной ткани с завитым ворсом.

Бородатий підстаркуватий пастух у поношеному джеббе і гостроверхому повстяному кауку довгим блискучим ножем помішував у

казанку. / *Бородатый пожилой пастух в поношенном джеббе и островерхом войлочном кауке помещивал длинным блестящим ножом в котелке.*

Джеббе – у тексті посилення: (тур.) накидка.

Каук - у тексті посилення: (тур.) капелюх з повсті.

Каук (турец.) – шапка из войлока.

Джеббе (турец.) – накидка.

Семантична група **жіночого одягу** представлена номенами: *запаска, плахта, намітка, очіпок, наверхник, кибалка, убрус* Слово *запаска* – спільнослов'янське найменування жіночого буденного поясного одягу. Однак сема «буденний одяг» не є постійною для цієї лексеми. У романі «Тайний посол» Володимира Малика контекст вказує на актуальність семи «святкового вбрання»:

А стояла в світлиці незнана дівчина – україночка, мила і пишна, засоромлена й зухвала, проста й вишукана: кокетлива кибалка на голові, прикрита довгими кінцями тонкої намітки, запаска в барвах червоній і шовково-золотистій./ А стояла в горниці неизвестная девушка – украиночка, милая и пышная, смущенная и дерзкая, простая и изысканная: кокетливая кибалка на голове, прикрытая длинными концами тонкой повязки, запаска в красном и шелково-золотистом цвете.

НАМІТКА, и, жін. 1. Покривало з тонкого серпанку, яким зав'язують поверх очіпка голову заміжні жінки. [14]

ЗАПАСКА, и, жін. 1. Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки. [14]

ПОВ'ЯЗКА 3. Старинный женский головной убор в виде широкой ленты, сзади застёгнутой или зашитой и часто украшенной чем-л. (вышивкой, бисером и т.п.). [15]

ЗАПАСКА - род несшитой юбки или фартука из тёмной шерстяной материи у украинцев. Обычно поверх рубахи надевали две ЗАПАСКИ – спереди и сзади. [15]

ВИСНОВКИ

Виділені з текстів оригіналу й перекладу лексеми-маркери історичної доби, зображеної в тетралогії дозволили проаналізувати можливості використання застарілої лексики зі стилістичною метою в обох текстах. Відчуття епохи в художньо-історичному творі досягається широким введенням застарілої лексики, що характеризує різні сторони соціально-економічного та культурного життя народу, особливості побуту та звичаїв в описуваний час.

Найчастіше письменники вдаються до тлумачення значень слів у тексті через непрямий або прямий опис предмета. Це й же прийом наслідує перекладач.

Іншим прийомом, що сприяє розумінню застарілої лексики, є тлумачення її значення в самому реченні.

Слід звернути увагу на те, що сучасні лексикографічні джерела ні української, ні російської мов не фіксують лексему *зоста*. Отже, єдиний шлях отримання інформації щодо значення слова – сам текст твору.

Посилення стилістичного ефекту досягається введенням застарілих слів у синонімічні ряди, використанням антонімії, багатозначності слова, омонімії. Посилення стилістичного ефекту досягається введенням застарілих слів у синонімічні ряди, використанням антонімії, багатозначності слова, омонімії.

У романі також трапляються обрядові пісні. Для створення настрою розповіді В. Малик вводить у текст слова народної пісні. Перекладач свідомо залишає автентичні тексти народних пісень, оскільки у своєму незміненому вигляді вони володіють надпотужною стилістичною експресією.

Таким чином, можемо підсумувати, що історична стилізація досягається переважно шляхом вживання історичної військової термінології і примовок. Основною причиною, на наш погляд, є прагнення автора надати історично достовірного фону подіям романів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов К.С. Мова і переклад. Москва: Міжнародні відносини, 1975. 190 с.
2. Бельчиков Ю. А. О культурном коннотативном компоненте лексики. *Язык: система и функционирование*: Сб. науч. тр. Москва: Наука, 1988.
3. Брюховская Л. Г. Язык – как носитель этнокультурных норм. *Межкультурные коммуникации в когнитивном аспекте: V Житниковские чтения*: Всерос. науч. конф. Челябинск: Челябинский гос. ун-т, 2001. С. 200–203.
4. Венгренивська М., Гнатюк А. Читаючи перекладні детективи / М. Венгренивська, А. Гнатюк А. *Культура слова*. Київ, 1990. № 36.С45-48
5. Казакова Т.А. Практичні основи перекладу. Вивчаємо іноземні мови. Київ: Видавництво Союз, 2000. 320 с.
6. Ковганюк С.П. Практика перекладу. Київ: Либідь, 1968. 318 с.
7. Коломієць Л.В. Український художній переклад: від давнини до сучасності // *Всесвітня література*. №2, 2001. С. 50-54.
8. Коптілов В.В. Першотвор і переклад. Київ: Либідь, 1972. 349 с.
9. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)/ Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.
10. Малик В. Вибрані твори: В 2т. Т.1: Таємний посол: Роман. Кн. 1: Посол Урус-шайтана. Кн.2: Фірман султана. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=179470&p=1>
11. Малик В. Тайний посол: роман: в 2 т. Кн. 1: Посол Урус-шайтана. Кн.2: Фірман султана. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=556380&p=1>
12. Міньяр-Белоручев Р.К. Як стати перекладачем? / Відповідальний редактор М.Я.Блох. Москва: Готика, 1999. 176 с.
13. Любимов Н. Перевод – творчество / Н. Любимов. Москва: Просвещение, 1977. 351 с.
14. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 –1980). URL: <http://sum.in.ua/vkazivnyk>
15. Большой толковый словарь русского языка. Гл. ред. С. А. Кузнецов. URL: <http://gramota.ru/slovari/info/bts/>